

Παιδαγωγική Έμφυλης Ευαισθησίας

Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας

Τι είναι η παιδαγωγική έμφυλης ευαισθησίας;

Όλοι έχουμε ακούσει για το “φύλο”. Το **φύλο** είναι μια έννοια που χρησιμοποιείται ευρέως και γίνεται αντιληπτή σε πολλές περιπτώσεις ως "τα θέματα των γυναικών", ωστόσο, στην πραγματικότητα, η πραγματική έννοια του προαναφερθέντος όρου διαφέρει πολύ. Το φύλο αναφέρεται στις "κοινωνικές ιδιότητες και τις ευκαιρίες που συνδέονται με το ανδρικό και το θηλυκό και τις σχέσεις μεταξύ γυναικών και ανδρών, κοριτσιών και αγοριών, καθώς και τις σχέσεις ανάμεσα στις γυναίκες και ανάμεσα στους άνδρες. Αυτές οι ιδιότητες, οι ευκαιρίες και οι σχέσεις είναι κοινωνικά κατασκευασμένες και γίνονται κατανοητές μέσα από διαδικασίες κοινωνικοποίησης. Λειτουργούν μέσα στο εκάστοτε πλαίσιο και είναι, συγκεκριμένες χρονικά και μεταβλητές” (EIGE, 2018).

Οι ρόλοι των φύλων είναι πολύ διαφορετικοί από τους γενετικούς ρόλους των ανδρών και των γυναικών. Οι γενετικοί ρόλοι είναι ξεκάθαρα βιολογικοί. Δεν μπορούν να αλλάξουν. Οι ρόλοι των φύλων, από την άλλη, **είναι κοινωνικά καθορισμένοι**, κάτι το οποίο αναθέτει διαφορετικές ευθύνες στους άνδρες και τις γυναίκες, π.χ. η δουλειά της μαγειρικής για τις γυναίκες και της λήψης αποφάσεων για τους άνδρες, εξ ’ου και η σχηματισμένη στερεοτυποποίηση (τα σχηματισμένα κοινωνικά στερεότυπα για το φύλο).

Η Στερεοτυποποίηση (ένα στερεότυπο είναι μια ευρέως διαδεδομένη πεποίθηση σχετικά με τις συμπεριφορές και τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στα αγόρια και τα κορίτσια, στις γυναίκες και τους άντρες. Οι γυναίκες συχνά παρουσιάζονται ως συναισθηματικές, στοργικές και σε ανάγκη για προστασία. Οι άνδρες χαρακτηρίζονται συχνά ως ορθολογικοί, καθοδηγούμενοι από τους στόχους για επαγγελματική καριέρα και δυνατοί. Αυτές οι υποθέσεις μπορεί να είναι αρνητικές(π.χ. οι γυναίκες είναι παράλογες, οι άντρες δεν είναι ευαίσθητοι) ή φαινομενικά καλοπροαίρετες (π.χ. οι γυναίκες είναι προστατευτικές, οι άντρες είναι ηγέτες).

Αυτή η στερεοτυποποίηση (τα στερεότυπα φύλου) διαμορφώνει την αυτο-αντίληψη, τη συμπεριφορά στις σχέσεις και επηρεάζει τη κοινωνική συμμετοχή. Σε ένα σχολικό περιβάλλον, μπορεί να επηρεάσει την εμπειρία στην τάξη ενός νεαρού ατόμου, την ακαδημαϊκή απόδοση, την επιλογή θέματος για σπουδές και την ευημερία (IOP, 2018).

Η παιδαγωγική έμφυλης ευαισθησίας (GSP) αναφέρεται στα παιδαγωγικά μέτρα που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη των στόχων για την ισότητα των φύλων και της ισότητας και αναφέρεται σε μια διαδικασία μάθησης και διδασκαλίας που δίνει προσοχή στην αναγνώριση και κριτική της στερεοτυποποίησης (των στερεοτυπικών συμπεριφορών που αφορούν τα φύλα). Προκείμενου η προσέγγιση να είναι επιτυχής, οι παρακάτω βασικοί τομείς πρέπει να πραγματοποιηθούν: διευθέτηση της τάξης, οργάνωση μαθήματος, αλληλεπίδραση δασκάλου-μαθητή, μεθοδολογία επίτευξης, χρήση της γλώσσας, πόρους για τη διδασκαλία και την αξιολόγηση, και τη σχολική ή τη θεσμική διαχείριση (Njambi et al. 2016). Απαιτείται επίσης από τους εκπαιδευτικούς να σχεδιάσουν συγκεκριμένα το πλάνο του μαθήματος, της διδασκαλίας, τη διαχείριση της τάξης και την αξιολόγηση των επιδόσεων μέσα από μια σκοπιά που αφορά την ανταπόκριση σε θέματα φύλου (Mlama et al. 2005). Αυτές οι μέθοδοι στοχεύουν στη δημιουργία ενός επικοινωνιακού πλαισίου για κριτική σκέψη και επίλυση διαφορών στην τάξη, όπου επικρατεί η ισότητα των φύλων. Κατ' αυτό τον τρόπο, οι δάσκαλοι λειτουργούν για τους μαθητές ως ένας κριτικής σημασίας φίλος συνειδητοποιημένος, σχετικά με τα ζητήματα που αφορούν το φύλο, όπου η αυτο-συνειδητότητα των δασκάλων σχετικά με τους δικούς τους ρόλους όσον αφορά το φύλο δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να εξετάσουν το δικό τους προσανατολισμό (Adriany & Warin, 2017, p.382).

Σημαντική σημείωση: Η παιδαγωγική έμφυλης ευαισθησίας δεν έχει ως στόχο να παγιώσει διακρίσεις σε βάρος των αγοριών, ούτε έχει ως στόχο να επικεντρωθεί σε ένα φύλο. Περιλαμβάνει τη χρήση διαφορετικών μεθόδων μάθησης δίνοντας παράλληλα ίσες ευκαιρίες συμμετοχής τόσο στα κορίτσια όσο και στα αγόρια.

Οφέλη από την παιδαγωγική έμφυλης ευαισθησίας.

Η παιδαγωγική έμφυλης ευαισθησίας (GSP) παρέχει ποικίλα οφέλη εάν εφαρμοστεί στη μαθησιακή διαδικασία των μαθητών. Τα ευρήματα δείχνουν ότι η προσέγγιση αυτή μπορεί να

οδηγήσει σε ενδυνάμωση, ποιοτικά εκπαιδευτικά αποτελέσματα και γενική καλή ποιότητα ζωής τόσο για τα αγόρια όσο και για τα κορίτσια, λαμβάνοντας υπόψη την θετική επίδρασή της στα ακόλουθα:

Αρχικά, προκαλεί συμπεριφορική αλλαγή και στάση, σε σχέση με τις έμφυλες δυναμικές (οι δυναμικές που αφορούν τη συμπεριφορά των φύλων στις μεταξύ τους σχέσεις). Σύμφωνα με μια έρευνα η οποία διεξήχθη από το FAWE (Njambi et al. 2016), μετά την εφαρμογή της παιδαγωγικής έμφυλης ευαισθησίας στα σχολεία, παρατηρήθηκε μια θετική αλλαγή των συμπεριφορών και στάσεων των αγοριών και των κοριτσιών. Τα κορίτσια συμμετείχαν ενεργά σε συζητήσεις στην τάξη και αυξήθηκε η αυτοπεποίθησή τους. Οι δάσκαλοι συνειδητοποίησαν τη σκληρότητα της γλώσσας που κάποιες φορές χρησιμοποιούσαν, και σταμάτησαν να τη χρησιμοποιούν. Συνεπώς, οι μαθητές αισθάνθηκαν ενθαρρυμένοι, αλληλοεπιδρούσαν ελεύθερα με τους δασκάλους και μεταξύ τους και υποστήριζαν ο ένας τον άλλον στα σχολικά καθήκοντα και στις εργασίες. Περαιτέρω, η ενθαρρυντική χρήση της γλώσσας, αύξησε την αυτοεκτίμηση των μαθητευόμενων και την αυτοπεποίθηση, συγκεκριμένα στα κορίτσια. Σε ομαδική δουλειά που παρουσιάστηκε, συζητήσεις, εκπαιδευτικές εκδρομές και εκμάθηση που βασίζεται σε εργασίες, τόσο τα κορίτσια όσο και τα αγόρια συμμετείχαν εξίσου, αφήνοντας το τοξικό ανταγωνισμό πίσω. Το αποτέλεσμα ήταν η βελτίωση των επιδόσεων μεταξύ των εκπαιδευομένων.

Δεύτερον, η παιδαγωγική έμφυλης ευαισθησίας (GSP) υποστηρίζει την εκπαίδευση χαρακτήρων και αποτρέπει τη στερεοτυποποίηση μέσα από την παροχή ευκαιριών για αμφισβήτηση των παραδοσιακών ρόλων των φύλων. Αυτό υπογραμμίζει το ρόλο του δασκάλου να δοκιμάσει τους παραδοσιακούς ρόλους των φύλων χρησιμοποιώντας τη παιδαγωγική έμφυλης ευαισθησίας. Η χρήση της GSP συνδέεται άμεσα με τη μείωση της έμφυλης βίας καθώς οι καθηγητές και οι μαθητές αλληλοκατανοούνται καλύτερα, κάτι το οποίο οδηγεί σε μεγαλύτερο σεβασμό και μειωμένη έμφυλη βία (Njambi, 2016). Με τη σειρά της, ενισχύεται και η καλύτερη αφομοίωση των κοριτσιών στο σχολικό περιβάλλον.

Τρίτον, είναι επωφελής για τις δεξιότητες ζωής των παιδιών. Σε μια συνεχώς μεταβαλλόμενη αγορά εργασίας, αυτή η προσέγγιση, αν εφαρμοστεί, μπορεί να βοηθήσει τα αγόρια και τα

κορίτσια να αναπτύξουν ικανότητες που μπορεί να τους βοηθήσει να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της πραγματικής ζωής. Για παράδειγμα, η αυξανόμενη συμμετοχή στην τάξη επιτρέπει στα κορίτσια να αυξήσουν την ικανότητα επίλυσης προβλημάτων και τις δεξιότητες επιχειρηματολογίας, τα οποία αποδεδειγμένα είναι χρήσιμα στη ζωή έξω από το σχολείο (Lloyd et al. 2000).

Τέλος, η παιδαγωγική έμφυλης ευαισθησίας (GSP) έχει αποδειχθεί ότι σχετίζεται με την ικανότητα των παιδιών για ψυχική ανθεκτικότητα. Μια προσέγγιση ψυχικής ανθεκτικότητας βασίζεται σε σχέσεις, ευκαιρίες, και δομές που υποστηρίζουν τη θετική αντιμετώπιση και την προσαρμοστικότητα. Η υπάρχουσα βιβλιογραφία υποδεικνύει ότι το δίκτυο φίλων και η οικογένεια μπορεί να βοηθήσει τους μαθητευόμενους σε ακαδημαϊκό επίπεδο, αυξάνει την αυτοεκτίμηση, την ικανότητα αυτενέργειας και τη συναισθηματική έκφραση, φροντίδα, υποστήριξη και ενθάρρυνση (Reyes et al, 2013) Η έρευνα Reyes αναφέρει επίσης ότι ο ρόλος των σχολείων στην παροχή ευκαιριών για θετική αυτοδιάθεση και ενδυνάμωση που σχετίζεται με το φύλο μέσα από δραστηριότητες είναι θεμελιώδης. Αυτό σημαίνει ενθάρρυνση δραστηριοτήτων που εξισορροπούν την προώθηση ατομικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, καθώς και ακαδημαϊκούς και ψυχαγωγικούς στόχους. Αυτές οι δραστηριότητες ενισχύουν τα δυνατά σημεία των ατόμων και ενθαρρύνουν την υγιή κοινωνικοποίηση.

Τι είναι η ολοκληρωμένη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση?

Ένα άλλο σημαντικό πράγμα που πρέπει να ληφθεί υπόψιν όταν μιλάμε για παιδαγωγική έμφυλης ευαισθησίας είναι η Ολοκληρωμένη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση (CSE). δίνει στα παιδιά και τους νέους την ευκαιρία να προβληματιστούν κριτικά για το φύλο, όσον αφορά τον αντίκτυπό του, στην κατανόηση της βιολογίας και των κοινωνικών κανόνων (UNESCO, 2018). Η Ολοκληρωμένη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση ορίζεται ως Μια διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης βασισμένη σε πρόγραμμα σπουδών για τις γνωστικές, συναισθηματικές, σωματικές και κοινωνικές πτυχές της σεξουαλικότητας,' (UNESCO, 2018). Ο στόχος της CSE είναι να εξοπλίσει τα παιδιά και τους νέους με τις δεξιότητες που απαιτούνται για την προστασία της υγείας τους, να κατανοήσουν και να συνειδητοποιήσουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους και να καλλιεργήσουν σεβαστές κοινωνικές και σεξουαλικές σχέσεις. Γενικότερα, η Ολοκληρωμένη

Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση χρησιμεύει στην ενδυνάμωση των παιδιών και των νέων στην λήψη αποφάσεων σχετικά με τις σχέσεις και την ευημερία τους.

Η Ολοκληρωμένη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση συνδυάζει πληροφορίες από διάφορους κλάδους προκειμένου να υλοποιηθούν αυτοί οι στόχοι. Κυρίως, βασίζεται σε: επιστημονικά ευρήματα, είναι κατάλληλη για την ηλικία στην οποία απευθύνεται, είναι ολοκληρωμένη, είναι ευαίσθητη προς το πολιτιστικό πλαίσιο στο οποίο παρέχεται, Βασίζεται στην ισότητα των φύλων, και υιοθετεί μια προσέγγιση που βασίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα (UNESCO, 2018).

Γιατί να διδάξουμε ολοκληρωμένη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση?

Η Ολοκληρωμένη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση μπορεί να διδαχθεί τόσο σε ανεπίσημα όσο και σε επίσημα περιβάλλοντα. Επιτρέπει την εξομάλυνση των συζητήσεων γύρω από τη σεξουαλικότητα (IPPF, 2016). Δεδομένου ότι τα σχολεία διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην ανάπτυξη των περισσότερων παιδιών, είναι σημαντικό να πραγματοποιηθεί εκεί αυτή η εξομάλυνση. Ακόμα, η πραγματοποίηση της CSE σε σχολικά περιβάλλοντα εξασφαλίζει ευρεία πρόσβαση καθώς θα συμπεριληφθούν όλα τα παιδιά και οι νέοι που πηγαίνουν σχολείο και αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για όσους μαθητές δεν έχουν την ευκαιρία να προβληματιστούν κριτικά για αυτά τα θέματα στο σπίτι ή σε άλλα περιβάλλοντα.

Ένα μεγάλο σύνολο αποδεικτικών στοιχείων δείχνει ότι η Ολοκληρωμένη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση βελτιώνει τις δεξιότητες λήψης αποφάσεων των παιδιών και των νέων και ενισχύει την αυτοπεποίθησή τους, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις σχετικά με πολλαπλές πτυχές της ευζωίας τους (IPPF, 2016). Η Ολοκληρωμένη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση έχει αποδειχθεί ακόμα ότι ενθαρρύνει την ασφαλή σεξουαλική συμπεριφορά και την αυξημένη αυτο-αποτελεσματικότητα στις αποφάσεις που σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα και τις σχέσεις (UNESCO, 2015).

Ποια είναι η κατάλληλη ηλικία για τη διεξαγωγή Ολοκληρωμένης Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης (CSE)?

Συχνά η Ολοκληρωμένη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση πραγματοποιείται αργά στην ανάπτυξη των νέων ανθρώπων καθώς θεωρείται ότι είναι σχετικό μόνο με την ανάπτυξη των εφήβων σε αντίθεση με αυτή των παιδιών. Ωστόσο, η ευαισθησία των παιδιών στη βία, η εκμετάλλευση και η κακοποίηση δείχνουν ότι υπάρχει ανάγκη για τέτοιου είδους εκπαίδευση από νεαρή ηλικία (Goldman, JDG, 2015). Ακόμα, είναι σημαντικό να πραγματοποιηθεί η Ολοκληρωμένη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση σε μια εποχή που τα παιδιά αρχίζουν να εσωτερικοποιούν μηνύματα σχετικά με τη σεξουαλικότητα και τις σχέσεις (UNESCO, 2018). Ενώ η ηλικία αυτή ποικίλλει μεταξύ των παιδιών, τα αποδεικτικά στοιχεία δείχνουν την ανάγκη των παιδιών για ολοκληρωμένη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση όσο το δυνατόν νωρίτερα, όπως αναγνωρίζεται στην αναπτυξιακή ψυχολογία και αντανακλάται στα Πρότυπα για την Εκπαίδευση της Σεξουαλικότητας στην Ευρώπη (WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010). Η Σουηδία, η οποία αναγνωρίζεται ως η πιο ισότιμη χώρα σε όλο τον κόσμο όσον αφορά την ισότητα των φύλων, ξεκινά την εκπαίδευση που λαμβάνει υπόψη το φύλο σε προσχολική ηλικία (Swedish Institute, 2019). Το ζήτημα της ηλικίας υπογραμμίζει επίσης την ανάγκη να πραγματοποιηθεί σταδιακά η Ολοκληρωμένη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση, όπου θα πρέπει να ενσωματωθεί ως βασικό μέρος της μάθησης των νέων καθ' όλη τη διάρκεια της ανάπτυξής τους και να ενημερώνεται από την αναπτυξιακή τους ικανότητα (UNESCO, 2018).

Μέθοδοι και προσεγγίσεις Παιδαγωγικής έμφυλης ευαισθησίας.

Τώρα που γνωρίζουμε τι είναι η παιδαγωγική έμφυλης ευαισθησίας και η ολοκληρωμένη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, και γνωρίζουμε τα οφέλη που προσφέρουν στην ανάπτυξη των παιδιών και των νέων, μπορούμε να μάθουμε τι μπορεί να γίνει στην τάξη και πώς.

Η γεφύρωση του χάσματος μεταξύ των φύλων σημαίνει ότι εσείς, ως δάσκαλος, πρέπει να αυξήσετε την ευαισθησία σας στα θέματα φύλου, ως σημείο εκκίνησης.

Οι βασικές δεξιότητες που επιδεικνύουν οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι προωθούν μια τάξη με έμφυλη ευαισθησία περιλαμβάνουν:

- Την ίση εκτίμηση εξίσου τη μαθησιακή ικανότητα τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών.

- Τη διευκόλυνση των ικανοτήτων τόσο των κοριτσιών και των αγοριών για μάθηση, ισάξια πρόοδο, και την ανάπτυξη των δυνατοτήτων τους στο έπακρο.
- Η προσεκτική αντίδραση σε εχθρικές και ενδεχομένως σε σχέση με το φύλο συμπεριφορές που μπορούν να επιδείξουν οι μαθητές προς τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριες τους.
- Βοηθώντας τους μαθητές να αμφισβητήσουν τις συμπεριφορές που επηρεάζουν το φύλο προκειμένου να αποφευχθεί η μελλοντική τους εμφάνιση.
- Η αναζήτηση για χαρακτηριστικά / συμπεριφορές που προκύπτουν από κοινωνικούς κανόνες που μπορεί να εμποδίσουν την ακαδημαϊκή μάθηση και απόδοση (π.χ., συστολή, υπεροψία, κτητικότητα, εκφοβισμός, έλλειψη αυτοπεποίθησης, και φόβος έκφρασης της προσωπικής άποψης στην τάξη.)

Στην εκπαίδευση για την εφαρμογή των πρακτικών Παιδαγωγικής Έμφυλης Ευαισθησίας (GSP) και της πραγματοποίησης Ολοκληρωμένης Σεξουαλικής Διαπαιδαγώγησης (CSE), οι εκπαιδευτικοί ενθαρρύνονται να υιοθετούν μια συνεργατική προσέγγιση που βασίζεται στον μαθητή-τρια ξεχωριστά, όπως χρησιμοποιείται συχνά στην διεκπεραίωση των GSP και CSE. Αυτό υπογραμμίζει τον ρόλο του καθηγητή ως παράγοντα διευκόλυνσης, ο οποίος πρέπει να προάγει και να επιτρέπει την κριτική σκέψη μεταξύ των μαθητών, σε αντίθεση με την καθοδήγησή τους όσον αφορά τη μάθηση (IPPF, 2017). Αυτή η προσέγγιση δίνει προτεραιότητα στη συμμετοχή των μαθητών στο σχεδιασμό των δραστηριοτήτων, στη δημιουργία ενός ασφαλούς χώρου και ενός συμφωνημένου κώδικα εμπιστοσύνης μεταξύ των μαθητών και στη συμμετοχή μέσω της χρήσης μιας σειράς διδακτικών εργαλείων που αντικατοπτρίζουν την ποικιλία των δεξιοτήτων τους.

Σημαντική Σημείωση: Όταν εφαρμόζουμε τη Παιδαγωγική έμφυλης Ευαισθησίας και εκπληρώνουμε Ολοκληρωμένη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση, ανταποκρινόμαστε στις διαφορετικές ανάγκες των μαθητών και διασφαλίζουμε την ισότητα στη μαθησιακή διαδικασία παρέχοντας τους ταυτόχρονα υποστήριξη, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να αποκαλύψουν το όλες τους τις δυνατότητες.

Στην ενότητα 1 αυτού του εγχειριδίου θα βρείτε:

This report was funded by the European Union's Rights, Equality and Citizenship Programme (2014 - 2020). The content of this report represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.

Co-funded by the Rights,
Equality and Citizenship (REC)
Programme of the European Union

- 6 δραστηριότητες για τον εαυτό σας, τις οποίες μπορείτε να εφαρμόσετε με τους συναδέλφους σας για να προβληματιστείτε για τις δικές σας συμπεριφορές και πεποιθήσεις.
- 4 δραστηριότητες που μπορείτε να υλοποιήσετε με τους μαθητές σας ηλικίας 8-9 ετών.
- 4 δραστηριότητες που μπορείτε να υλοποιήσετε με τους μαθητές σας ηλικίας 10-12 ετών.

References

- Bernat, D., Bearinger, L., Eisenberg, ME., Resnick, MD. (2008). Support for Comprehensive Sexuality Education: Perspectives from Parents of School-age Youth. *Journal of Adolescent Health, 42*(4), 352-359
- Davies, B. (1989). *Frogs, Snails and Feminist Tales: pre-school children and gender*. Sydney: Allan & Unwin.
- EIGE (2019). Forms of gender-based violence. Retrieved from:
<https://eige.europa.eu/genderbasedviolence/what-gender-based-violence/formsgender-based-violence>
- Funk & Funk (2017). *From a Pedagogy of Vulnerability to a Pedagogy of Resilience: A Case Study Of the Youth and Gender in Media Project*, Critical Questions in Education 8:3.
- Gordon, T. & Lahelma, E. (1998). *Gränsöverskridande – om kön i läroplaner och i skolans praxis [Crossing boundaries – on gender in curricula and school practice]*, in A-L. Arnesen, (Ed.) *Likt og ulikt: Kjønnsdimensjonen i pedagogisk tenkning och praxis*. HiO-report, Oslo University.
- International Planned Parenthood Federation. (2016). Everyone's right to know: delivering comprehensive sexuality education for all young people. Retrieved from
https://www.ippf.org/sites/default/files/2016-05/ippf_cse_report_eng_web.pdf
- International Planned Parenthood Federation (2017). Deliver and enable toolkit: scaling up Comprehensive sexuality education. International Planned Parenthood Federation. Available at:
<https://www.ippf.org/sites/default/files/201803/IPPF%20Deliver%20and%20Enable%20%20CSE%20Toolkit.pdf>

This report was funded by the European Union's Rights, Equality and Citizenship Programme (2014 - 2020). The content of this report represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.

Co-funded by the Rights,
Equality and Citizenship (REC)
Programme of the European Union

Juliette D.G. Goldman (2010). *The new sexuality education curriculum for Queensland primary schools*, *Sex Education*, 10:1, 47-66, DOI: 10.1080/14681810903491370

Karlson et al. (2011). A Question of Gender-Sensitive Pedagogy: Discourses in Pedagogical Guidelines, *Contemporary Issues in Early Childhood* 12(3):27.

Mlama et al. (2005). *Gender Responsive Pedagogy – a Teacher’s Handbook*, Forum for African Women Educationalists (FAWE)

Njambi et al. (2016). Documentation of Gender Responsive as a Best Practice by the Forum for African Women, Forum for African Women Educationalists Educationalists (FAWE)

Lenz Taguchi, H. (2004). *In på bara benet. En introduction till feministisk poststrukturalism [On The naked bone: an introduction to feminist poststructuralism]*. Stockholm: HLS Förlag.

Lloyd et al. (2000). The Effects of Primary School Quality on School Dropout among Kenyan Girls and Boys Comparative Education Review. Available at:
https://www.jstor.org/stable/10.1086/447600?seq=1#metadata_info_tab_contents

Lundberg et al. (2015). *Gender Studies Education and Pedagogy*, Swedish Secretariat for Gender Research. Available at:
<https://www.genus.se/wp-content/uploads/Gender-Studies-Education-and-Pedagogy.pdf>

Nabbuye, H. (2018). *Gender-sensitive pedagogy - The bridge to girls’ quality education in Uganda*, *Echidna Global Scholars Program*, Policy Brief, Center for Universal Education at Brookings.

Raghavendra, T. (2014). *Understanding Gender: A training module for teachers*, Karnataka Health Promotion Trust (KHPT).

Rennie, L. J., (2003). *“Pirates Can Be Male or Female”: Investigating Gender-Inclusivity in a Years*

This report was funded by the European Union’s Rights, Equality and Citizenship Programme (2014 - 2020). The content of this report represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.

Co-funded by the Rights,
Equality and Citizenship (REC)
Programme of the European Union

2/3 Classroom, Research in Science Education 33: 515–528, Kluwer Academic Publishers. Printed in the Netherlands.

Reyes et al. (2013). *Transformative Resilience Guide, Gender, Violence, and Education*, The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

Sunnari, V (1997). *Gendered Structures and Processes In Primary Teacher Education – Challenge for Gender-Sensitive Pedagogy*, Oulu Department of Teacher Education, Femina Borealis.

Swedish Institute (2019). *Education in Sweden*. Retrieved from: <https://sweden.se/society/education-in-sweden/>

UNESCO (2015). *Emerging evidence and practice in comprehensive sexuality education: a global review*. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000243106>

UNESCO (2018). *International technical guidance on sexuality education: an evidence-informed approach*. Retrieved from: <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/ITGSE.pdf>

Warin, J & Adriany, V. (2017). *Gender flexible pedagogy in early childhood education*, *Journal of Gender Studies*, 26:4, 375-386, DOI: 10.1080/09589236.2015.1105738

WHO Regional Office for Europe and BZgA (2010). *Standards for Sexuality Education in Europe: Guidance for Implementation*.
https://www.bzgawhocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/Guidance_for_implementation.pdf

Wodon et. al (2018). *Missed Opportunities: The High Cost of Not Educating Girls (English)*. *The Cost of Not Educating Girls Series*. Washington, D.C.: World Bank Group. Available at:
<http://documents.worldbank.org/curated/en/775261531234655903/Missed-Opportunities-The-High-Cost-of-Not-Educating-Girls>

